

Видове бръмбари, пеперуди, земноводни и влечуги с потенциално разпространение на територията на ТП „ДГС-Клисура“

БРЪМБАРИ

1. Заплетен карабус *Carabus intricatus* (Linnaeus), Сем. Carabidae (Бегачи)

Природозащитен статус: България: няма, Международен: IUCN – NT; CORINE

Разпространение: Цяла България. Среща се из цялата страна от 0 до 2000 m н.в.

Описание на вида: Дължина 2,4–3,6 cm. Тялото е стройно, силно удължено. Окраска черно-синя с металически отблясъци. Очите са изпъкнали, челото и темето – силно набръчкани. Антените достигат почти до средата на над-крилията, плътно овласинени от 5-то членче. Странични-те краища на преднегръда са силно сърцевидно извити, задните ъгли – дълги и заострени. Повърхността на преднегръда е силно набръчкана, с изключение на централна-та част. Надкрилията са умерено плоски, скулптурата им, особено по страните, е силно сгъстена. Краката са много дълги. Влаголюбив горски вид. Предпочита сенчести широколистни гори със стари и паднали дървета.

Carabus intricatus – мъжки
Снимка: © Ростислав Бекчиев

От останалите представители на род *Carabus* се отличава по удълженото тяло с черно-синя металически блестяща окраска. Главата отгоре и страничната част на преднегръда са набръчкани; със зърнеста скулптура на надкрилията, сгъстена към периферията. По окраска може да се сбърка с *Carabus (Procerus) scabrosus*, но той е по-широк и с много по-големи размери – 4,5 до 5,5 cm, или с по-дребния *Carabus convexus* (1,5–2,1 cm), който обаче е различни пропорции и различна скулптура на надкрилията.

Заплахи: Унищожаване на старите и крайречните гори. Промяна на широколистните насаждения в иглолистни.

Препоръки и указания за стопанисване: Лимитиращ фактор е изсичането и подмладяването на горите. Нуждае се от стара мъртва дървесина за убежища на имагото при хибернация. Забрана за сеч на крайречни гори, изкореняване на пънове и промяна на хидрологичния режим на реките. Забрана за промяна на широколистни насаждения в иглолистни.

Препоръки и указания за мониторинг: Уловът на възрастни екземпляри се осъществява в предварително определена територия за мониторинг, чрез почвени

капани. В границите на тази територия се определя една или повече пробни площи, в рамките на които се извършва събиране на данни за вида. Отчитат се брой индивиди.

2. Еленов рогач *Lucanus cervus* (Linnaeus), Сем. Lucanidae (Рогачи)

Снимки: Ростислав Бекчиев ©

Вариация в размерите на мъжките при *Lucanus cervus*

Природозащитен статус: България: ЗБР – II, III; Международен: HD – II; IUCN European Red List of Saproxyllic Beetles – NT; BC – III

Разпространение: Цяла България, от 0 до 1500–1700 m в широколистни гори.

Описание на вида: Най-едрият български бръмбар (4,5–9,0 cm), черно-кафяви до червено-кафяви надкрилия. Налице е изразен полов диморфизъм – мъжките имат големи размери, които силно варират по-широка глава, силно развити и удължени челюсти, докато при женските такива белези липсват. Ларвата се развива най-често 5–6 (максимално до 8) години в гнила дървесина на дънери, пънове и корени на дъб, липа, бук, върба, топола и други широколистни дървета. Сезонното развитие на вида зависи от височината, географската ширина и климатичните условия. Възрастните обикновено се появяват в края на май, като мъжките завършват развитието си около седмица преди женските. Срещат се до края на септември. Възрастното насекомо най-често се наблюдава през ранното лято. През деня възрастните стоят най-често неподвижно на стволове на дървета, пънове и клони. Мъжките летят по здрач и в първите часове на нощта, докато женските пълзят по земята или по дърветата.

Заплахи: Унищожаване на горите във фаза на старост, биотопните дървета, пънове. Използване на инсектициди

Мерки и препоръки за стопанисване на гората: Идентификация и запазване на гори във фаза на старост, острови на старостта и тяхното опазване и изключване от лесовъдски мероприятия. Забрана за сеч на био-топни дървета, маркиране и опазване на бъдещи такива. Забрана за изкореняване на пънове. Изготвяне на планове за противопожарна защита и предотвратяване на пожари. Забрана за използване на инсектициди (освен при крайна необходимост, и то само биологични и видовоспецифични).

Препоръки и указания за мониторинг: Мониторингът се извършва по трансектен метод, като се проверяват под-ходящите микроместообитания, в същото време се от-

читат и летящите и пълзящи екземпляри. Подходящите микроместообитания са големи стоящи, отмиращи или мъртви, отсечени или паднали дървета или големи кло-ни, купчини с отрязани дърва, хралупи на големи живи отмиращи дървета. Отчитането на екземплярите се осъществява като се огледат добре микрохабитатите, напри-мер в случая с хралупите се разравя гниещата материя на дъното на хралупата на дълбочина не повече от 5– 6 cm. Отчита се броят на индивидите в рамките на един трансект, с дължина около 1 km (важи за всички видове, отчитани по този метод).

3. **Трионест сечко** *Prionus coriarius* (Linnaeus); *Prionus besicanus* Fairmaire, Сем. Cerambycidae (Сечковци)

Снимка: © Ростислав Бекчиев, *Prionus besicanus* (ляво) и *Prionus coriarius* (дясно)

Природозащитен статус: България: Няма Международен: IUCN European Red List of Saproxyllic Beetles – LC

Разпространение: Двата вида се срещат почти в цяла България, от 0 до 2100–2400 m.

Описание на вида: Едри бръмбари с дължина от 2,0–5,5 cm. Цветът на тялото е черно-кафяв, понякога с по-светъл оттенък. Главата е къса и дебела, антените, най-вече при мъжките, са с характерно трионовидно назъбване на членчетата. Възрастните се срещат по стари, полугнили или мъртви дънери и стъбла. През деня стоят обикновено по кората, а нощем са активни. Ларвата се развива в продължение на три и повече години в дървесината на стари, болни и мъртви широколистни и иглолистни дървета. Какавидирането се извършва в почвата. Среща се често в по-стари гори през юли и август. Представителите на род *Prionus* се различават ясно от другите представители на подсемейство *Prioninae* в България, по ясно видимите три остри зъба на страните на преднегръба. Двата вида се различават най-лесно по структурата на надкрилията. При *Prionus coriarius* надкрилията са грубо набръчкани и с три ясни надлъжни ребра, докато при *Prionus besicanus* са почти гладки, с едва различими ребра.

Заплахи: Унищожаване на горите във фаза на старост, на острови на старостта. Извършване на сеч на биотопни дървета и маркиране на бъдещи такива. Изкореняване на пънове. Пожари. Използване на инсектициди.

Мерки и препоръки за стопанисване на гората: Идентификация и запазване на гори във фаза на старост на острови на старостта и тяхното опазване и изключване от лесовъдски мероприятия. Забрана за сеч на био-топни дървета, маркиране и опазване на бъдещи такива. Забрана за изкореняване на пънове. Изготвяне на планове за противопожарна защита и предотвратяване на пожари. Забрана за използване на инсектициди (освен при крайна необходимост, и то само биологични и видовоспецифични).

Препоръки и указания за мониторинг: Мониторингът се извършва по трансектен метод, като се проверяват подходящите микроместообитания, в същото време се отчитат и летящите и пълзящи екземпляри. Подходящите микроместообитания са големи стоящи отмиращи или мъртви дървета, отсечени или паднали дървета. Отчитането на екземплярите се осъществява като се огледат добре и внимателно микроробитатите. Отчита се броят на индивидите в рамките на един трансект.

4. Алпийска розалия *Rosalia alpina* (Linnaeus), Сем. Cerambycidae (Сечковци)

Rosalia alpina – мъжки

Снимка: © Ростислав Бекчиев

Природозащитен статус:
България: ЗБР – II, III

Международен: HD – II, IV;
IUCN – VU; IUCN European
Red List of Saproxylic Beetles
– LC; BC – II; CORINE

Разпространение: Широко разпространен в цялата страна, от 0 до 1500 m. Предимно в планините, но и по Черноморието.

Описание на вида: Възрастното е с размери 1,5–3,8 cm (Фиг. 13). Главата е удължена, преднегръбът е закръглен, с чифт насочени нагоре шипове на страните, надкрилията са удължени с паралелни страни. Основният цвят на окраската е светлосин. На предния край на преднегръда има черно петно, а на надкрилията – черна напречна препаска през средата и два чифта петна – едно в основата и едно на върха на елитрите. Антените са 11-членести, като членчета 3–8 имат на върха снопче от черни четинки. Полов диморфизъм: антените на мъжките са 1,5–2,0 пъти по-дълги от дължината на тялото, при женските те едва надминават дължината на елитрите. Обитава стари широколистни гори. Развива се предимно по бук, но също по *Carpinus*, *Fraxinus*, *Ulmus*, *Acer*, *Alnus*, *Castanea*, *Crataegus*, *Juglans*, *Larix*, *Quercus*, *Salix* и *Tilia*. Предпочита места с просвети, огрени от слънцето. Ларвите са ксилофаги, живеят в гниещата дървесина на стари живи или мъртви дървета и се хранят с нея. Възрастното лети през юли–август. Активно е през деня, като през слънчевите часове на деня се наблюдава върху кората на дървета. Яйцата се отлагат в цепнатините на кората. Цикълът на развитие е 3–4 години. Няма близки видове.

Заплахи: Унищожаване на горите във фаза на старост, на острови на старостта. Извършване на сеч на биотопни дървета и маркиране на бъдещи такива. Изкореняване на пънове. Пожари. Използване на инсектициди.

Мерки и препоръки за стопанисване на гората: Идентификация и запазване на гори във фаза на старост и на острови на старостта и тяхното опазване и изключване от лесовъдски мероприятия. Забрана за сеч на биотопни дървета, маркиране и опазване на бъдещи такива. Забрана за изкореняване на пънове. Изготвяне на планове за противопожарна защита и предотвратяване на пожари. Забрана за използване на

инсектициди (освен при крайна необходимост, и то само биологични и видовоспецифични).

Препоръки и указания за мониторинг: Мониторингът се извършва по трансектен метод, като се проверяват подходящите микроместообитания, в същото време се отчитат летящите и пълзящи екземпляри. Подходящите микроместообитания са големи стоящи отмиращи или мъртви дървета, отсечени или паднали дървета. Отчитането на екземплярите се осъществява като се огледат добре и внимателно микрохабитатите. Отчита се броят на индивидите в рамките на един трансект.

5. Голям буков сечко *Morimus asper funereus* (Mulsant), Сем. Cerambycidae (Сечковци)

Morimus asper – мъжки
Снимки: © Ростислав Бекчиев

Morimus asper (ляво) и *Lamia textor* (дясно)

Природозащитен статус: България: ЗБР –ЗБР – II, Международен: HD – II; IUCN Red List of Threatened Species – VU; CORINE

Разпространение: Широко разпространен вид в цялата страна, от 0 до 2000 m.

Описание на вида: Възрастните бръмбари могат да достигнат до 4 cm, но има и по-дребни екземпляри. Надкрилията им са покрити плътно със сиви власинки, които придават сивия им цвят, както и с черни власинки, които образуват черни кръгли петна. Антените на мъжките са добре развити и надвишават дължината на тялото. При женските антените не достигат до върха на надкрилията. Бръмбарите са безкрили и не могат да летят, което обуславя слабите им разселителни възможности. Обитава широколистни, смесени гори и иглолистни гори. Развиват се в гниеща, влажна дървесина (стволове, трупи, дънери, пънове, кори от дървета), лежаща на земната повърхност, най-често на дъб, бук, тополя, кестен, ела. Възрастните бръмбари се срещат през април–септември/октомври от отсечени трупи. Женските снасят яйцата си в мъртва дървесина с кора, с предпочитание към по-големи дънери или трупи. Ларвите се развиват под кората, където се хранят със сърцевината на дървесината. Пиковите в числеността на големия буков сечко през първата половина на май и втората половина на юни предполагат развитие на 2 поколения през годината. Бръмбарите са активни привечер и през ранните часове на нощта (между 20 ч. вечер и 3 ч. сутрин), но много често могат да се наблюдават и през деня, на сенчести и относително хладни места. Цикълът на развитие е 2–3 годишен. Показва много широка способност за адаптация към различни надморски височини, типове гора и климатични условия.

Заплахи: Унищожаване на горите във фаза на старост, на острови на старостта. Извършване на сеч на биотопни дървета и маркиране на бъдещи такива. Изкореняване на пънове. Пожари. Използване на инсектициди.

Мерки и препоръки за стопанисване на гората: Идентификация и запазване на гори във фаза на старост, на острови на старостта и тяхното опазване и изключване от лесовъдски мероприятия. Забрана за сеч на био-топни дървета, маркиране и опазване на бъдещи такива. Забрана за изкореняване на пънове. Изготвяне на планове за противопожарна защита и предотвратяване на пожари. Забрана за използване на инсектициди (освен при крайна необходимост, и то само биологични и видо-воспецифични).

Препоръки и указания за мониторинг: Мониторингът се извършва по трансектен метод, като се проверяват подходящите микроместообитания, в същото време се отчитат и пълзящите екземпляри. Подходящите микро-местообитания са големи стоящи отмиращи или мъртви дървета, отсечени или паднали дървета. Отчитането на екземплярите се осъществява като се огледат добре и внимателно микрохабитатите. Отчита се броят на индивидите в рамките на един трансект.

ПЕПЕРУДИ

1. Глогова торбогнезница *Eriogaster catax* (Linnaeus, 1758), Сем. Lasiocampidae (Копринопреди)

и

II

конвенция II; IUCN – DD

Разпространение: Цяла България. Среща се из цялата страна от 0 до 1000 m н.в.

Описание на вида: Сравнително едра нощна

Eriogaster catax, мъжки горе дясно, женски долу ляво

Природозащитен статус: България: ЗБР – 2 и 3, Международен: HD – и IV; Бернска

пеперуда (32– 46 mm

с разперени криле) с масивно мъхесто тяло. Предните криле са жълтеникаво-охрени с по-светла към тялото и по-тъмна към края на крилетата част, като двете части са отделени една от друга с по-светла ивичка. В средата на предното крило има голяма кръгла бяла точка с тъмен кант. Задните криле са едноцветни, жълтеникаво-охрени. Антените и при двата пола са двойно гребене-нести, като при женските ламелите са значително по-къси. Лети нощем през септември–октомври и се привлича от светлинни

източници. Ларвите се хранят с дива круша (*Pyrus*), трънка (*Prunus spinosa*), глог(*Crataegus*), дъб (*Quercus*), топола (*Populus*). Гъсениците са мъхесто-космати, тъмни, с тънка начупена бяла странична ивица и голямо светло гръбно петно на всеки сегмент. Яйцата са покрити с фини косъмчета, които женската отделя при яйцепологането. Ларвите живеят групово в паяжинно гнездо от началото на април до края на май. Какавидират в почвата в яйцевиден симетричен пашкул. Зимуват яйцата.

Заплахи: Прочистването от храсти на пасища и тревисти местообитания, както и опожарявания. Опазване на храстовата растителност и подлеса. Пожари. Подмяна на широколистни насаждения с иглолистни и несвойствени видове. Използване на инсектициди.

Препоръки и указания за стопанисване: Лимитиращ фактор е прочистването от храсти на пасища и тревисти местообитания, както и опожарявания. Опазване на храстовата растителност и подлеса. Забрана за подмяна на широколистни насаждения с иглолистни и несвойствени видове; изготвяне на планове за противопожарна защита и предотвратяване на пожари; забрана за използване на инсектициди (освен при крайна необходимост, и то само биологични и видовоспецифични).

Препоръки и указания за мониторинг: Уловът на възрастни екземпляри се осъществява със светлинни ловилки нощем. Използват се силни живачни лампи и лампи със специален спектър на светлинни ловилки тип „палатка“, захранвани от генератор с 220V електричество. Ловилките се поставят на 200–250 m една от друга, за да покриват по-голяма площ и да не се конкурират. Желателно е да са на места с различна експозиция. Ловилките се проверяват периодично през цялата нощ и за последно рано сутрин. Ловилките и лампите се слагат по топли припечни поляни с единични дървета или в покрайнините на просветни дъбови гори с хранителните растения – дива круша, трънка, глог, топола през септември–октомври. Проверката на ловилките става рано сутрин преди изгрев. Отчита се броят индивиди. През април и май се провежда мониторинг по трансект от 1 km за ре-гистрация на гнездата на ларвите.

2. Розово нощно пауново око *Perisomena caecigena* (Kupido, 1825), Сем. Saturniidae (Нощни паунови очи)

Perisomena caecigena горе вляво, вдясно женска

Природозащитен статус: България: ЗБР – 3, Международен: CORINE новопредложен

Разпространение: Цяла България. Среща се из цялата страна от 0 до 1200 m н.в.

Описание на вида: Сравнително едра нощна пеперуда (60– 82 mm с разперени криле), лесна за разпознаване. Основният цвят на крилето и при двата пола е от жълт до розов, като женските са с по-интензивно розово оцветяване. И предните, и задните криле са с напречни тъмни зигзагообразни линии и с по едно подобно на око розово, тъмна сърцевина, овално петно в средата на крилото. Антените при мъжките са силно перести, а при женските са гребенести. В България *Perisomena caecigena* се среща най-често в покрайнините на просветни дъбови гори, предимно в южната част на страната. Лети нощем при топло време през септември–ноември и се привлича от светлинни източници. У нас е от малочислен до масов вид в Източните Родопи, известен е от сравнително много находища, разпръснати из цялата страна до около 1200 m н.в. Ларвите се хранят с различни видове дъб (*Quercus*), топола (*Pouulus*), ясен (*Fraxinus*), круша (*Pyrus*) и др. Гъсе-

ниците са зелени, фино окосмени с жълти брадавици на всеки сегмент. Ларвите се срещат от началото на март до края на юни. Какавидират в рехав белезникав пашкул. Зи-муват яйцата.

Заплахи: Почистване от храсти на пасища и тревисти местообитания. Извършване на голи сечи, опожаряване и използване на пестициди. Подмяна на широколистните насаждения с иглолистни и несвойствени видове. Използване на инсектициди.

Мерки и препоръки за опазване и за стопанисване на гората: Лимитиращ фактор са прочистването от храсти на пасища и тревисти местообитания, голите сечи, опожаряванията и използването на пестициди в горското стопанство. Забрана за подмяна на широколистни насаждения иглолистни и несвойствени видове; изготвяне на планове за противопожарна защита и предотвратяване на пожари; забрана за използване на инсектициди (освен при крайна необходимост, и то само биологични и видовоспецифични).

Препоръки и указания за мониторинг: Уловът на възрастни екземпляри се осъществява със светлинни ловилки нощем. Използват се силни живачни лампи и лампи със специален спектър на светлинни ловилки тип „палатка“, захранвани от генератор с 220V електричество. Ловилките и лампите се слагат по топли припечни поляни с единични дървета или в покрайнините на просветни дъбови гори с хранителните растения – дива круша, трънка, глог, топола през септември–октомври. Проверката на ловилките става рано сутрин преди изгрев. Отчита се броят индивиди.

ЗЕМНОВОДНИ И ВЛЕЧУГИ

1. Пъстър смог *Elaphe sauromates*

Природозащитен статус: В България: Червена книга – застрашен (EN); ЗБР – Приложения II и III, Международен: Бернска конвенция – Приложение II; HD – Приложения II и IV

Разпространение в България: Тракийска низина и на изток до Айтоска планина, Източни Родопи, Сакар, Дервентски възвишения, Странджа, Дунавската равнина, Добруджа, Камчийска и Еминска планина.

Снимка: © Георги Попгеоргиев

Описание: Пъстрият смог има най-дебелото тяло в сравнение с останалите смокове, срещащи се в България. Максималната дължина, която достига, е 1,70 m. При възрастните гърбът е светложълт, понякога с леко оранжев оттенък. На всяка от люспите по гърба има по едно голямо напречно тъмно (почти черно) петно. Петната по гърба силно контрастират на светложълтата основа и му придават ясно изразен петнист вид. От горната страна на главата имат V-образно тъмно петно, а под него, от окото до задния ъгъл на устата, има по една тъмна ивица от двете страни. Коремът е със същия жълтеникав цвят като основния на гърба – обикновено е без петна, по-рядко с малки петънца. Окраската при младите е почти същата като при възрастните. При тях гърбът е сиво-жълтеникав с големи напречни тъмни петна и през първата си година не могат да бъдат различени от тези на ивичестия смог.

Жизнена дейност: Видът не е отровен. При безпокойство може да ухапе, но е безопасен за човека! Дневно активен вид. Убива жертвата, като се увива около нея и я задушават. Храната му се състои предимно от птици, яйца, гризачи, земеровки, малките на зайци и други не много едри бозайници, по-рядко гущери. Често се катери по дървета, навлизайки в гнезда и хралупи, но ловува и на земята, като влиза в дупки на гризачи под земята. Размножителният период е през месец май, като женската снася между 4 и 15 яйца през края на юни или началото на юли. Малките се излюпват към края на август и са с дължина на тялото около 20 cm. Половата зрялост настъпва на третата или четвъртата година.

Местообитания: Обитава открити пространства, покрити с тревна растителност, пасища, захрастени участъци, раз-редени широколистни гори, понякога и влажни места

покрай реки, блата и водоеми. Благоприятстващо обстоятелство за навлизането му в горите е наличието на храсти в граничните зони между горите и откритите участъци.

Заплахи: Събиране, местене или убиване на индивидите от вида. Разораване на опожарени територии. Почистване на храстите в екотонните зони.

Мерки и препоръки за стопанисване на гората

Да не се събират, местят или убиват индивидите от вида. След горски пожари да не се разорава опожарената територия. Да се оставят подотдели с подлес в периферията на горските масиви. Екотонните зони (между гората и откритите пространства) да не се почистват от храсти.

2. Обикновена блатна костенурка, *Emys orbicularis*

Природозащитен статус В България:
ЗБР – Приложения II и III

Международен: IUCN – NT; Бернска конвенция – Приложение II; HD – Приложения II и IV

Разпространение в България: В реките и стоящите водоеми на територията на цяла България до 1200 m н.в.

Снимка: © Георги Попгеоргиев

Описание: Корубата (черупката) достига 23 cm дължина, най-често 15–20 cm. Горната част на черупката е маслинокафява до черна на цвят, с жълтеникави точки или чертички, но с възрастта напетняването постепенно се губи и най-едрият екземпляр обикновено са без петна. Долната част на черупката е жълтеникава, с черни петна (порядко може да има и кафеникав цвят). Кожата също е маслинокафява до черна, с характерните жълтеникави точки и ивици. Женските са по-едри от мъжките имат по-малка и тънка опашка. Обикновената блатна костенурка може да бъде обърквана с южната блатна костенурка (от която се отличава по наличието на опетняване на гърба на черупката и липсата на ясно изразени жълто-бели ивици по врата) и червенобузата костенурка (която е лесно различима с характерното за нея оранжево-червено петно зад очите, поради което я наричат още „червеноуха костенурка“).

Жизнена дейност: Дневен вид, но понякога е активен и привечер, особено при пълнолуние. Силно привързан към вода-та, но понякога във влажни територии се отдалечава и на големи разстояния от нея. Обича да се припича на слънце на брега, върху камъни, подаващи се над водата, или пад-нали във водоема дървета и клони. При опасност веднага се гмурка. Храни се с ракообразни, червеи, насекоми, малки жаби, попови лъжички, малки рибки и др. В края на пролетта женските снасят от 3 до 18 яйца (най-често 5–10) с размери 18 на 20 mm. За разлика от яйцата на птиците, при

костенурките те са с кожеста обвивка. Снасяне-то е веднъж или два пъти на размножителен сезон, като яйцата се заравят в плитки гнездови камери на брега. В зависимост от температурата се излюпват след 65 до 100 дни. Новоизлюпените костенурки са с дължина около 25 и нарастват бързо. Достигат полова зрялост при дължина на черупката над 12 cm (6–12 години при мъжките, 14–18 години при женските). Зимува на дъното на водоема, по-рядко на сушата – обикновено в случаите, когато водоемът пресъхне през есента. Продължителността на живота в природата достига до около 40 години.

Местообитания: Блата, мочури, средните и долните течения на реките, напоителни и отводнителни канали, разли-ви, езера, язовири и други. Среща се дори в полусолени водоеми покрай морския бряг. Предпочита обрасли с водна растителност места, като особено висока е числеността в рибарници и микроязовири, обрасли с папур, тръстика и дзука.

Заплахи: Събиране, местене или убиване на индивидите от вида. Извършване на сеч в горите около водните басейни, където е регистриран вида. Пресушаване на водните тела, където е установен вида. Премахване на гниещи дървета около водните басейни, където е установен вида.

Мерки и препоръки за стопанисване на гората: Да не се събират, местят или убиват индивидите от вида. Да не се водят сечи в горите в радиус от най-малко 50 m около водните басейни, където е регистрирано присъствие на вида. Да не се пресушават водните тела, използвани от вида. Да не се премахват падналите гниещи дървета в радиус от най-малко 50 m около водните басейни, където е регистриран видът.

3. Южна блатна костенурка, *Mauremys rivulata*.

Природозащитен статус: В България: Червена книга – уязвим (VU); ЗБР – Приложения II и III, Международен: Бернска конвенция – Приложение II; HD – Приложения II и IV

Разпространение в България: Среща се само в най-южните части на България, до 250 m н.в. Може да бъде открита в долните течения на реките Струма, Бяла река, Луда река, Арда, Марица, както и в техни притоци или по-малки реки на територията на Ивайловградско, Свиленградско, Сакар, Дервентските възвишения и в Странджа, южно от Ропотамо.

Снимка: © Георги Попгеоргиев

Описание: Корубата (черупката) е по-удължена в сравнение с тази на обикновената блатна костенурка и достига до 28 cm дължина, най-често около 15–20 cm. Горната част на черупката е кафеникаво-зеленикава, по-рядко чернееща, без светли петна.

Долната част на черупката е черна, често с жълти петна. Пластронът и карапаксът са свързани неподвижно. Шията е тъмна, с няколко тънки непрекъснати жълто-бели ивици. Подобни ивици има и по краката. Женските са по-едри от мъжките и имат по-малка и тънка опашка от тях. Южната блатна костенурка може да бъде обърквана с обикновената блатна костенурка (от която се отличава по липсата на опетняване на гърба на черупката и наличието на ясно изразени жълто-бели ивици по врата и крайниците) и червенобузата костенурка (която е лесно различима с характерното за нея оранжево-червено петно зад очите).

Жизнена дейност: Дневен вид, но понякога е активен и при-вечер, особено при пълнолуние. Обича да се припица на слънце на брега, върху камъни, подаващи се над водата, или паднали във водоема дървета и клони. При опасност веднага се гмурка. Храни се основно с животинска храна (водни безгръбначни животни, попови лъжички

и риба), но яде и растителна храна (водорасли, водни растения, бобови, опадали плодове и др.). През юни женските снасят веднъж или на два пъти по 4–10 яйца с размери 35 до 45 mm. За разлика от яйцата на птиците, при костенурките те са с кожеста обвивка. Снасянето е веднъж или два пъти на размножителен сезон, като яйцата се заравят в плитки гнездови камери на брега. В зависимост от температурата се излюпват след 70 до 100 дни. Половата зрялост настъпва при дължина черупка-та над 13 cm. Зимува на дъното на водоема, по-рядко на сушата – обикновено в случаите, когато водоемът пресъхне през есента.

Местообитания: Бавнотечащи реки, вирове, речни разливи, блата, мочури, напоителни и отводнителни канали, микроязовири, рибарници, изкопи в кариери за пясък и полусолени устия на реки покрай морския бряг. Почти навсякъде се среща заедно с обикновената блатна костенурка.

Заплахи: Събиране, местене или убиване на индивидите от вида. Извършване на сеч в горите около водните басейни, където е регистриран вида. Пресушаване на водните тела, където е установен вида. Премахване на гниеци дървета около водните басейни, където е установен вида.

Мерки и препоръки за стопанисване на гората: Да не се събират, местят или убиват индивидите от вида. Не се водят сечи в горите в радиус от най-малко 50 m около водните басейни, където е регистрирано присъствие на вида. Да не се пресушават водните тела, използвани от вида. Да не се премахват падналите гниеци дървета в радиус от най-малко 50 m около водните басейни, където е регистриран видът.

4. Шипоопашата костенурка *Testudo hermanni*

Природозащитен статус: В България: Червена книга – застрашен (EN); ЗБР – Приложения II и III

Международен: IUCN – NT; CITES – Приложение II; Бернска конвенция –

Разпространение в България: Видът се среща в цялата страна, с изключение на високите планини, като Снимка: © Георги Попгеоргиев

Рила, Пирин, Западни Родопи, високите части на Стара планина и Витоша (с изключение на една изолирана популация при Долна Диканя). Като цяло, в Северна България се среща сравнително рядко в сравнение с южната част на страната. С най-висока численост са популациите в Източни Родопи, Странджа, Сакар и Петричко-Санданската котловина. Горната граница на разпространение на вида е до около 1450 m н.в.

Описание: Черупката (коруба) достига 36 cm, но най-често е 15–25 cm. Има три основни белега, които разграничават двата вида сухоземни костенурки, срещащи се в България. 1. При шипоопашатата костенурка опашката завършва с рогов шип (при шипобедрената опашката няма шип, а има по един шип на всяко от бедрата на задните крака). 2. Задният край на черупката над опашката има две щитчета (за разлика от шипобедрената костенурка, при която то е само едно) – това обаче не се смята за сигурен диагностичен белег. 3. Редицата от 5-те централни щитчета от главата към опашката на горната част на черупката имат характерна форма. При шипоопашатата костенурка те са дълги и тесни спрямо последното щитче (особено третото). При шипобедрената костенурка всяко едно щитче от този ред е по-широко, отколкото дълго. Женските костенурки са по-едри от мъжките и черупка-та от долната страна е плоска, докато при мъжките има лека вдлъбнатина, която помага на мъжкия да се задържи върху женската при копулация. Тъй като и двата вида сухоземни костенурки, срещащи се в България, са включени в приоритетните за опазване видове в сертифицираните гори, за нуждите на горските стопанства е достатъчно дори само констатиране на представител от групата, без точното му определяне до вид.

Жизнена дейност: Дневно активен вид. През най-горещите месеци пладнува скрит на сянка в гората или под някой храст, докато през пролетта и есента е активен почти целодневно. Предимно растителнояден вид, но яде същоокапали плодове, а понякога с растителната храна поглъща и дребни безгръбначни животни. Размножителният период е през април–май, а понякога се наблюдава през късното лято. От май до юли женските снасят на 2–3 пъти по 4–5 бели яйца, които заравят в дупки, изкопани на сухи припечени места. Яйцата са леко продълговати, с размери 36–38 mm на 28–32 mm. Малките се излюпват след 100 до 120 дни. Костенурките през зимата не са активни. Есента се заравят в пръстта на дълбочина от 30 до 90 cm на сухи, обикновено южни склонове. През началото на април се разравят и отново излизат на повърхността.

Местообитания: Места с хълмист релеф, обраснал с храсти ниски разредени гори. Най-висока е плътността на популациите в районите с храсти и разредени гори в нископланинския пояс в Южна България. Този вид е по-тясно свързан с гората, за разлика от шипобедрената сухоземна костенурка.

Заплахи: Събиране, местене или убиване на индивидите от вида. Пожари и разораване на опожарените територии. Почистване на храстите в екотонните зони.

Мерки и препоръки за стопанисване на гората: Да не се събират, местят или убиват индивидите от вида. След горски пожари да не се разоравя опожарената територия. По възможност да се оставят подотдели с подлес периферията на горските масиви.

Екотонните (зони между гората и откритите пространства) зони да не се почистват от храсти.

5. Шипоопашата костенурка *Testudo graeca*

североза-

Снимка: © Георги Попгеоргиев

пад от линията гр. Никопол – с. Главаци (Врачанско) и Кюстендилско. Като цяло, в Северна България се среща сравнително рядко в сравнение с южната част на страната. С най-висока численост са популациите в Източни Родопи, Странджа, Сакар, по долината на река Струма до гр. Земен. Горната граница на разпространение на вида е около 1300 m н.в.

Описание: Черупката достига до 39 cm, но най-често е 18– 25 cm. Има три основни белега, които разграничават двата вида сухоземни костенурки в България. 1. При шипобедрената костенурка опашката няма шип, а има по един на всяко от бедрата на задните крака (докато при шипоопашатата на задната част на бедрата няма шипове, а има на опашката). 2. Задният край на черупката над опашката има едно щитче (за разлика от шипоопашатата костенурка, при която са две) – това обаче не се смята за сигурен диагностичен белег. 3. Редицата от 5-те централни щитчета от главата към опашката на горната част на черупката имат характерна форма. При шипобедрената костенурка всяко едно щитче от този ред е по-широко, от-колкото дълго. При шипоопашатата костенурка те са дълги и тесни спрямо последното щитче (особено третото). Женските костенурки са по-едри от мъжките и черупката от долната страна е плоска, докато при мъжките има лека вдлъбнатина, която помага на мъжкия да се задържи върху женската при копулация. Тъй като и двата вида сухо-земни костенурки, срещащи се в България, са включени в приоритетните за опазване видове в сертифицираните гори, за нуждите на горските стопанства е достатъчно дори само констатиране на представител от групата, без точното му определяне до вид.

Жизнена дейност Дневен вид. През най-горещите месеци пладнува, скрит на сянка в гората, под някой храст, или мигрира в крайречни и горски долове, докато през пролетта и есента е активен почти целодневно. Извършва по-далечни миграции в сравнение с шипоопашатата костенурка. Предимно растителнояден вид, но яде също и окапали плодове, а понякога с растителната храна поглъща и дребни безгръбначни животни. Размножителният период е през април–май, а понякога се наблюдава през

Природозащитен статус: В България: Червена книга – застрашен (EN); ЗБР – Приложения II и III, Международен: IUCN – VU; CITES – Приложение II; Бернска конвенция – Приложение II; HD – Приложения II и IV

Разпространение в България: Видът се среща в цялата страна, изключение на високите планини, като Рила, Пирин, Витоша, Западни Родопи, Стара планина, на

късното лято. От май до юли женските снасят на 1–4 пъти по 3–7 бели яйца, които заравят в дупки, изкопани на сухи припечни места. За разлика от шипоопашатата костенурка, яйцата са почти кръгли, с размери 34–37 mm на 29–33 mm. Малките се излюпват след 70 до 120 дни. Полова зрялост настъпва след осмата година при мъжките и след десетата при женските. Костенурки-те не са активни през зимата. Есента се заравят в пръстта на дълбочина от 30 до 90 cm на сухи, обикновено южни склонове. През началото на април се разравят и отново излизат на повърхността.

Местообитания: Открити тревни места с хълмист релеф, обраснал с храсти и ниски разредени гори. Най-висока е плътността на популациите в крайните райони на широколистните гори, в разредените дъбови гори и тревисти места с рядка храстова растителност. Среща се и по крайбрежни пясъчни дюни в близост до широколистни гори.

Заплахи: Събиране, местене или убиване на индивидите от вида. Пожари и разораване на опожарените територии. Почистване на храстите в екотонните зони.

Мерки и препоръки за стопанисване на гората: Да не се събират, местят или убиват индивидите от вида. След горски пожари да не се разоравя опожарената територия. По възможност да се оставят подотдели с подлес в периферията на горските масиви. Екотонните (зони между гората и откритите пространства) зони да не се почистват от храсти.

6. Южен гребенест тритон *Triturus ivanbureschi*

Снимка: © Георги Попгеоргиев

Природозащитен статус: В България: ЗБР – Приложения II и III, Международен : IUCN – LC; Бернска конвенция – Приложение II; HD – Приложения II и IV

Разпространение в България: От групата на големите гребенести тритони това е най-често срещаният вид у нас. Среща се почти в цялата страна, с

изключение на долините на долните течения на река Дунав. Горната граница на разпространение на вида е 1500 m н.в.

Описание: Дължината на тялото достига 19 cm. Женските са по-едри от мъжките. През водната фаза гърбът е сиво-кафеникав с тъмнозелени (до почти черни) петна. Коремът е жълт до тъмнооранжев, с едри или дребни тъмни петна. От северния и дунавския

гребенест тритон се различава по цвета на гушата, която е жълто-оранжева , с дребни черни петна (за разлика от другите, при които е тъмна до черна, с бели петънца). Мъжките са с висок, силно назъбен гребен, обикновено ясно отделен от опашния плавник. Опашката отстрани е със синкаво-белезникава ивица (при женските съвсем бледа). Клоаката при мъжките тъмна, при женските – оранжева. Пръстите са без или със слабо изразени плавателни ципи. През сухоземната фаза гърбът е почти черен (петната едва личат), поняко-га с тънка жълта линия. Южният, северният, дунавският и македонският гребенест тритон спадат към групата на големите гребенести тритони. Първоначално са смятани за един и същи вид, а по-късно са разделени като различни видове на база на някои генетични различия и не-значителни морфологични (външни) разлики. Поради това определянето им до вид от неспециалист може да бъде затруднено. Тъй като всички видове от групата на големите гребенести тритони, срещащи се в България, са включени в приоритетните за опазване видове в сертифицираните гори, за нуждите на горските стопанства е достатъчно дори само констатиране на представител от групата, без точното му определяне до вид.

Жизнена дейност: Активен е от края на март до началото на ноември. Размножителният период е през април–май, след което повечето тритони напускат водата. Оплодените яйца се залепват по подводните растения поединично се излюпват след около две седмици. Ларвите наподобяват възрастните тритони, но имат външни хриле от двете страни на главата. Метаморфозата настъпва след около три месеца, като хрилете изчезват, след което младите тритони напускат водата. Има случаи, в които мета-морфозата завършва на втората година и тогава ларвите остават да зимуват във водата. Храната се състои основно от безгръбначни, като червеи, охлюви, дребни рачета, насекоми, ларви и др. Прекарва зимата на сушата във вцепенено състояние, скрит под паднали листа, под камъни или в дупки, като често се събират голям брой тритони на едно и също място. Местата на зимуване обикновено са отдалечени до около 100 m от водоема.

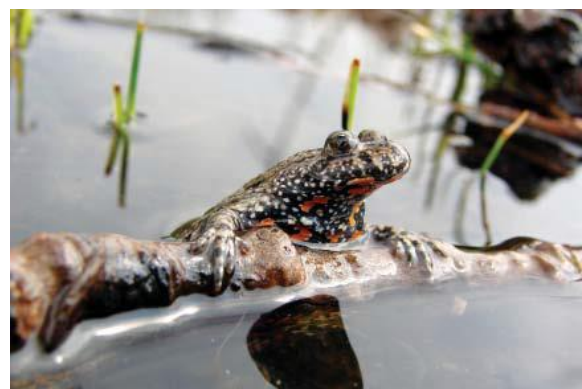
Местообитания: Предпочита плитките и обраснали с водна растителност стоящи водоеми. Среща се в бавните течения на реки , разливи, напоителни и отводнителни канали, езера, блата и други застояли водоеми и техните околности.

Заплахи: Нараняване и убиване на индивидите от вида. Извършване на сеч около водните басейни, където е регистрирано присъствието на вида и пресушаване на водните тела, използвани от вида.

Мерки и препоръки за стопанисване на гората: Да се опазват от нараняване и убиване индивидите на вида. Да не се водят сечи в горите в радиус от най - малко 50 m около водните басейни, където е регистрирано присъствие на вида. Да не се пресушават водните тела, използвани от вида.

7. Червенокоремна бумка *Bombina bombina*

Природозащитен статус: В България: ЗБР – Приложения II и III, Международен : IUCN – LC; Бернска конвенция – Приложение II; HD – Приложения II и IV

Разпространение в България: Среща се в стоящите водоеми и долните течения на притоците на река Дунав, както и в реките Марица, Тунджа и техните притоци. Може да бъде открита също и южно от гр. Варна, както и в отделни находища в Странджа и по Южното Черноморие. Обитава предимно ниските части на страната с горна граница на разпространение до ок. 250 m н.в.

Описание: Малка жаба, достигаща на дължина 5 cm. Кожа-та на гърба е покрита с множество брадавички, всяка от които с една или няколко черни точки на върха. Главата е малка и заоблена. Очите са изпъкнали, а зеницата е със сърцевидна форма. Гърбът е кафяв до сиво-кафеникав, понякога с масленозелени нюанси до почти черен цвят. За разлика от жълтокоремната бумка, коремът е черен, с множеството бели кръгли петънца и по-големи жълто-оранжеви до яркочервени петна с неправилна форма. При улавяне често заема отбранителна поза, като извива гърба и крайниците дългообразно нагоре, за да покаже коремната си страна. По този начин става видима ярката предупредителна коремна окраска.

Жизнена дейност: През деня често застава неподвижно на повърхността на водата с изпънати назад и широко разтворени задни крака, като подава главата си над повърхността, а тялото остава с лек наклон към дъното на водоема. Щом бъде подплашена, бързо отплува към дъното, където се скрива сред водораслите или се заравя в тинята. Активна е предимно през светлите часове на денонощието, през брачния период и през голяма част от нощта. Силно привързана е към водата, затова се храни предимно с водни организми, като в менюто и влизат ларви на комари, малки червеи, охлюви, бръмбарчета, насекоми и др. Размножителният период е от края на април до май. Женската снася от 80 до 300 яйца. Те се прикрепят към водни растения или към камъчета и други повърхности най-често поединично или на малки групи (до 20–30 броя). Подвижността на малките жабки е голяма, което подпомага бързото разселване на вида. Зимува на сушата между камъни или под падналите листа.

Местообитания: Предпочита по-бистри води в сравнение с жълтокоремната бумка, но може да бъде открита и в замътнена вода. Обитава реки, езера, язовири, блата и канали, локви, наводнени коловози по черни пътища, временни изкопи и други временно образувани водни площи.

Заплахи: Нараняване и убиване на индивидите от вида. Извършване на сеч около водните басейни, в които е регистриран вида. Пресушаване на водните тела, използвани от вида.

Мерки и препоръки за стопанисване на гората: Да се опазват от нараняване и убиване индивидите на вида. Да не се водят сечи в горите в радиус от най-малко 50 m около водните басейни, където е регистрирано присъствие на вида. Да не се пресушават водните тела, използвани от вида.